

При тлумаченні слова *омоніми* у філологічному словнику доцільно було б врахувати і, відповідно, доповнити словниковий опис елементами *'абсолютно різні значення'* й *'написанні'*, але не зважати на *'або...'* з огляду на орфографічні принципи сучасної української мови, а отже лексикографувати його так: ОМОНІМИ, -ів, *мн.* (*одн.* омонім, -а, ч.) – слова, однакові за звучанням і написанням, але абсолютно різні за значенням...; або – слова, однакові за звучанням і написанням, що мають різні, не пов'язані між собою значення. Далі будувати словникові статті до заголовкових слів *омофони* – однакові за звучанням, але різні за написанням і значенням, і *омографи* – однакові за написанням, але різні за звучанням і значенням. Щодо числової форми заголовкового слова, то тут також доцільно бути послідовним та корелювати засади лексикографування як слів, так і термінів *'омонім'*, *'синонім'*, *'антонім'*, *'паронім'* etc. Паралельно з уточненням тлумачення лексеми *омонім(и)*, особливо у її термінологічному прояві, зважаючи на технологічний аспект повинно йтися про ширший контекст розуміння тотожності форм і несумісності значень й охоплювати семантичну двозначності, чи *ambiguity*, невизначеність, або *vagueness*, оскільки всі ці явища разом із уже традиційною *омонімією* зазвичай стають каменем спотикання у процесі програмного опрацювання мови.

Отже, з появою наприкінці 1920-х рр. у словниках українських словників реєстрової одиниці *'омонім(и)'* починають формуватися засади її словникового подання – усталення числової форми заголовкової одиниці, спосіб з'ясування значення, ілюстрування тощо. Однак говорити про завершеність цього процесу все-ж не доводиться, що гірше, сучасні філологічні словники тлумачного типу не надто враховують досягнення лінгвоукраїністики у галузі омоніміки, що звужує можливості технологізації дослідницьких процесів.

Література:

1. Білецького-Носенко П. Словарь малороссийского или юго-восточнорусского языка...» (1838–1843; друк 1966)
2. Булаховський Л. А. Из жизни омонимов [Текст] / Леонид Арсеньевич Булаховський // 36. наук. праць в 4-ох тт. – Т. 3. – К. : «Наукова думка», 1978. – С. 330–342.
3. Булаховський Л. А. Об омонимах в славянских языках [Текст] / Леонид Арсеньевич Булаховський // 36. наук. праць в 4-ох тт. – Т. 3. – К. : «Наукова думка», 1978. – С. 320–329.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / Голов. ред. В. Т. Бусел, редактори-лексикографи: В. Т. Бусел, М. Д. Василюга-Дерибас, О. В. Дмитрієв, Г. В. Латник, Г. В. Степенко. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
5. Глоскевича Г. Правописний словник [Текст] / Г. Глоскевича. – Вид. 10 (препринт). – Лондон, 1977. – 451 с.
6. Доманицький В. Словарик: Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів [Текст] / В. Доманицький. – К. : Друк. С. А. Борисова, 1906. – 128 с.
7. Дубровський В. Словник московсько-український [Текст] / В. Дубровський. – К. : Рідна мова, 1918. – 542 с.
8. Кисілевський К. Правописний словничок [Текст] / д-р. К. Кисілевський. – Львів : ДВШК, 1934. – 179 с.
9. Кротевич Є. Родзевич Н. Словник лінгвістичних термінів [Текст] / За заг. ред. Є. В. Кротевича. – К. : Вид-во АН УРСР, 1957. – 236 с.
10. Малоруско-німецкий словарь: У 2-х тт. [Текст] / Уложили: Євгеній Желеховський та Софрон Недільський. – Львів, 1886. – VIII + 1118 + 10 с.
11. Павловський А. П. Краткий малороссийский словарь [Електронний ресурс] / А. П. Павловський // Грамматика малороссийского наречия. – СПб., 1818. – <http://litopys.org.ua/rizne/slovpav10.htm#slovar>.
12. Піскунов Ф. Словникъ живої народної, письменної і актової мови Руськихъ Югівщан Російської і Австрійсько-Венгерської цесарії [Текст] / Ф. Піскунов. – К., 1882. – 304 с.
13. Російсько-український словник: У 3-х тт. [Електронний ресурс] / Гол. ред. А. Кримський, С. Єфремов. – К., 1924–1933. – http://r2u.org.ua/html/krym_details.html
14. Словник української мови [Текст] / Відп. ред. В. В. Жайворонко. – К. : ВЦ «Просвіта», 2012. – 1316 с.
15. Словник української мови [Текст] / Упоряд. Б. Грінченко. – Препринт. – К. : Наукова думка, 1996–1997. – Т. I – I V.
16. Словник української мови. [Текст] / Відп. ред. І. К. Білодід. – Тт. I–XI. – К. : «Наукова думка», 1970 – 1980.
17. Тараненко О. О. Омоніми [Текст] / О.О.Тараненко // Енциклопедія Українська мова. – Київ : Ви-во «Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана», 2004. – 434–436 с.
18. Українсько-німецький словник [Текст] / Склали Зенон Кузеля, Ярослав Рудницький при співпраці Карла Г. Маєра. – Ляйпціг : Отто Гаррасовіц, 1943. – 1494 с.

УДК 001.4(802.0):336.71

О. І. Дуда,

Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

ТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЯ ПРИКМЕТНИКА В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ЛІТЕРАТУРИ З ФІНАНСОВОЇ СПРАВИ)

Результатом проведеного аналізу ад'єктивної термінологіки англійської мови на матеріалі літератури з фінансової справи стало встановлення особливостей термінологізації та семантизації прикметників в межах досліджуваної терміносистеми. Автором здійснено кількісну обробку ад'єктивного термінологічного корпусу фінансової галузі за показником відсоткового співвідношення.

Ключові слова: термінологізація, семантизація, термінологізований прикметник, ад'єктивний термінологічний корпус.

Результатом проведенного анализа адъективной терминологіки англійского языка на материале литературы по финансовому делу стало определение особенностей терминологізации и семантизации имен прилагательных в пределах исследуемой терміносистемы. Автором осуществлено количественную обработку адъективного терминологіческого корпуса финансовой отрасли по показателю процентного соотношения.

Ключевые слова: терминологізация, семантизация, терминологізованное имя прилагательное, адъективный терминологіческий корпус.

The determination of the terminologization peculiarities of the adjectives within the investigated term system became the result of the accomplished analysis of the English adjective terms based on the professional financial literature. The calculation of the adjective terms within financial sublanguage with the percentage index was realized by the author.

Key words: terminologization, semantization, terminologized adjective, adjective term system.

На сучасному етапі розвитку економіки України все більшого значення набуває наявність ефективно організованого фінансового ринку, здатного забезпечити потреби економіки в інвестиціях шляхом акумуляції тимчасово вільних фінансових ресурсів. З огляду на те, що фінансовий ринок країни формується в умовах трансформаційних процесів, він потребує ретельного дослідження як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Через незначний період функціонування порівняно з економічно розвинутими країнами, вітчизняний фінансовий ринок має певні вади, які не останньою чергою спричинені недосконалістю та невпорядкованістю української фінансової терміносистеми як реципієнта відповідної англійської.

Відтак, на сучасному етапі постала потреба виробити власну національну термінологію на позначення понять фінансової галузі. Цьому у значній мірі сприятиме врегулювання питання термінологізації англійських прикметників фінансової галузі та їх перекладу українською мовою.

Актуальність дослідження зумовлена потребою цілісного й усебічного аналізу сучасної англійської фінансової терміносистеми, чутливої до швидких змін та появи нових фінансових понять відповідної галузі. Термінологізація англійських прикметників ще не була об'єктом окремого дослідження. Функціонування цих терміноодиниць у економічній сфері загалом і у фінансовій зокрема, а також широке використання їх у загальномовній комунікації детермінує встановлення загальних та специфічних закономірностей формування досліджуваної терміносистеми.

Мета цієї статті – встановити особливості процесів термінологізації та семантизації англійських прикметників в межах фахової літератури з фінансової справи. Огляд стану проблеми, виконаний в обсязі нашого дослідження, показав, що для досягнення мети необхідно розв'язати такі **завдання**: розглянути та проаналізувати сучасні підходи у вирішенні проблеми визнання за прикметником статусу терміна; встановити критерії відбору ад'єктивної термінолексики до матеріалу дослідження; здійснити кількісну обробку ад'єктивного термінологічного корпусу досліджуваної галузі за показником відсоткового співвідношення; проаналізувати семантичні засоби термінологізації англійських прикметників на матеріалі досліджуваної субмови фінансової галузі.

Об'єктом нашої розвідки є ад'єктивний корпус англійської фінансової терміносистеми, а **предмет** дослідження становлять особливості термінологізації загальноновживаних прикметників виокремлених з масиву фахової літератури з фінансової справи.

Проблема визнання за прикметником статусу терміна залишалась дискусійною, доки переважала точка зору на іменну природу терміна. Згідно цієї точки зору постулювалось, що система іменників в європейських мовах настільки розвинена, що основний термінологічний склад цих мов цілком може бути вичерпаний іменниками [4, с. 61]. За прикметником заперечували право бути терміном і з причини «несамостійності його граматичних категорій», і тому, що «абстрагування якостей і властивостей від їх носія досягається у мові за посередництва категорії «предметності» [1, с. 93; 4, с. 63]. Але вказана відмінність прикметника не є ознакою його в термінології. Це є лише ознака даної граматичної категорії. Різні поняття можуть мати різну частинимовну репрезентацію.

Наукове поняття про предмет, явище матеріалізується у субмові за допомогою іменника. Наукове поняття про ознаку, властивість репрезентується у субмові переважно за допомогою прикметника. І якщо прикметник виражає спеціальне поняття, а також відповідає усім іншим лінгвістичним вимогам, котрі висуваються до нього, як до терміна (однозначність у межах однієї субмови, стиліст, системний характер), то чи є ще підстави, аби вважати його лише «словомформою метамови» [5, с. 11]? Тим більше недостатньо для цього, з нашої точки зору, є підстава стверджувати, що семантика прикметника в структурі терміна відходить від загальнономовної через відповідність вимогам певної сфери знань [4, с. 62]. Ми вважаємо, що семантику прикметника в субмові певної галузі знань слід розглядати диференційовано, тобто розрізняючи два різні типи прикметників: 1) терміни-прикметники і 2) термінологізовані прикметники [7, с.135].

Терміни-прикметники виражають певні наукові поняття про ознаку, якість, властивість процесу чи явища галузевої терміносистеми і не мають відповідників у загальноновживаній мові. Тому стосовно цього типу прикметників твердження того, що їхня семантика відходить від загальнономовної не є коректним, з нашої точки зору [4, с. 62]. Виокремлені терміни-прикметники досліджуваної нами терміносистеми, а саме: *financial, fiscal, monetary, multi-currency, taxable, cashable, cashless, cash-rich, excisable* не містять у своїй смисловій структурі загальноновживаних значень. Інакше кажучи, смислова структура цих прикметників вичерпується значеннями, котрі виражають поняття про ознаку винятково фінансової галузі, не викликаючи асоціацій з іншими сферами. Такі ад'єктивні терміни можна віднести до абсолютних термінів.

Інакше виглядає справа з прикметниками, котрі є загальноновживаними за своїм походженням. Термінологізація таких прикметників супроводжується лексико-семантичними та лексико-граматичними змінами, які, проте, не спростовують факт функціонування термінологізованих прикметників у ролі термінів у фаховому тексті [9, с. 93].

Деякі термінознавці стоять на засадах, що такий прикметник у складі терміна виступає як його структурний елемент, поєднуючись з іменником настільки, що утворює з ним стійке словосполучення [6, с. 161]. З цього приводу варто зазначити, що в мовознавстві існує низка досліджень, спеціально присвячених валентності прикметника з іменником [1; 2; 6], де наголошується, що прикметники не мають своєї чіткої семантики. Вона вважається «розмитою» та «розпушеною». Дослідники, які притримуються цієї точки зору, ставлять семантику прикметника в залежність від семантики іменника і таким чином декларують ускладненість семантичної структури прикметника. Наші спостереження дають підстави вважати, що лексичне значення прикметника не завжди встановлюється в залежності від лексичного значення сполучуваного з ним іменника. Властивість прикметника актуалізувати в сполученні з одним і тим же іменником різні значення свідчить про його семантичну незалежність [7, с. 161].

Визнаючи за прикметником право самостійно виражати спеціальне поняття, ми робимо акцент на вживанні прикметника у розкладних термінологічних словосполученнях (ТСС), де зберігається самостійність кожного з компонентів. У складі тільки такого типу ТСС прикметник зберігає статус самостійного терміноелемента. На різне призначення прикметника у складі ТСС звертає увагу Т. Панько, пропонуючи ретельно розрізняти з одного боку, термінуючу функцію прикметника, коли він разом із означуваним іменником входить до складу термінологічного словника у ролі цілком рівноправного терміна від тих випадків, коли прикметник сам по собі не має термінологічного характеру [8, с. 112]. Це положення слугувало критерієм у відборі ад'єктивної термінолексики до матеріалу дослідження.

З поля зору дослідження усуваються таким чином прикметники, вжиті у нетермінологічному значенні. Корпус відібраних прикметників із термінологічним значенням склав 1108 одиниць, із них лише 9 одиниць відповідають критерію абсолютного ад'єктивного терміна: *financial, fiscal, taxable, monetary, multi-currency, cashless, cash-rich, excisable*. Семантична структура цих ад'єктивних термінів, як вже зазначалось, повністю вичерпується значеннями, котрі реалізуються в межах англійської фінансової терміносистеми. Таким чином, у відсотковому співвідношенні термінологізовані прикметники становлять 99,2% від усього масиву досліджуваної англійської ад'єктивної термінолексики фінансової галузі.

Семантична структура відібраних термінологізованих прикметників (ПІ) буде розглядатися як лексико-семантична парадигма, яку вітчизняні термінознавці відносять до одного з рівнів парадигматичних відносин [8, с. 89]. Парадигматичні

відносини між лексико-семантичними варіантами (ЛСВ) у семантичній структурі прикметника передбачають наявність в останнього словникового інваріанта і семантичних варіантів.

Розглянемо семантичну структуру прикметника *convertible* за словником В. К. Мюллера: 1) оборотний, змінюваний, змінний, заміний; 2) відкидний; 3) *fin.* оборотний, конвертований. Властивість «обмінності» покладена в основу інваріантної ознаки, котра проявляється у всіх ЛСВ, які між собою різняться семантичною ознакою «способу обмінності». Термінологізація цього прикметника обумовлена спільністю семантичної ознаки, вираженої твірним компонентом, що є основним носієм значення твірного слова-терміна і зберігається в похідному слові – в прикметнику. Основними морфологічними засобами термінологізації ад'єктивної лексики є наступні афікси: *-bile, -ive, -ist, -ic, -ed, -y, -able*.

Основним семантичним засобом термінологізації загальноновжваних прикметників є розвиток власної семантичної структури. Так словник OSDE фіксує 9 ЛСВ семантичної структури прикметника *hard*: 1 (*contrasted with soft*) *firm; not yielding to the touch; not easily cut; solid: as hard as rock.* 2 (*contrasted with easy*) *difficult (to understand or explain): she found it ~ to make up her mind. That man is hard to please.* 3 *causing unhappiness, discomfort, or pain; difficult to bear: have / be given a ~ time, experience difficulties, misfortunes, etc.* 4 *severe; harsh: a ~ farther; ~ words, showing no sympathy, take a hard line, be uncompromising.* 5 (*of the body*) *having hard muscles & not match fat: Exercises soon made the boys ~.* 6 *done, doing (something) with much effort or force; strenuous: a ~ worker.* 7 (*of the weather*) *severe: a ~ winter / frost.* 8 (*of sounds*) *The letter «c» is hard in «cat».* 9 (*various uses*) *hard and fast (rules, etc.), that cannot be altered, hard of hearing, deaf.*

Термінологічне значення прикметника *hard* розвинулось на основі першого ЛСВ-ту загальноновжаного прикметника для найменування спеціального поняття про ознаку реалії фінансової сфери: *hard currency, hard dollars. Hard currency* – тверда валюта: 1) валюта із стабільним курсом або курсом, який підвищується; 2) золото чи монета на відміну від банкноти; 3) конвертована валюта.

Термінологізація прикметника *hard* спричинила: а) граматичні зміни: ТП *hard* втратив в межах фінансової галузі ознаку якісного прикметника, що виражається у формальній відсутності ступенів порівняння; б) семантичні зміни: ТП *hard* вступив до нового синонімічного ряду: *hard, convertible*. Таким чином, ТП *hard* відокремився не тільки морфологічно, але й лексико-семантично. Це відокремлення дозволило розвинути прикметнику власний ЛСВ: *hard dollars* – комісійна винагорода брокера готівкою за конкретні послуги. В основі інваріантної ознаки ТП *hard* лежить поняття абстрактної якості «незмінності». Для виявлення інваріантної ознаки необхідним є зіставлення ЛСВ-ів загальноновжаного прикметника і відповідного термінологізованого, але одного зіставлення недостатньо – необхідним є дефінітивний аналіз.

Так дефінітивний аналіз ТП *marginal* допомагає виявити інваріантну ознаку «граничності», котра породжує різні варіантні ознаки, які реалізуються у складі таких ТСС: 1) *marginal cost of capital* – зважена вартість додаткового капіталу, залучена за певний період; 2) *marginal rate of tax* – маржинальна ставка податку на найвищу частину прибутку за прогресивної системи оподаткування; 3) *marginal efficiency of capital* – маржинальна ефективність капіталу: річна дохідність останнього у часі додавання елементів капіталу; 4) *marginal lender* – другорядний кредитор.

Таким чином, ми пов'язуємо термінологізацію загальноновжаного прикметника в межах фінансової терміносистеми з понятійним співвідношенням спеціальної ознаки, якості чи властивості будь-якої реалії фінансової сфери та термінологізованого ЛСВ цього прикметника. ТП зазнає якісних змін у своїй семантичній структурі. На основі ЛСВ загальноновжаного прикметника розвивається новий термінологізований ЛСВ, котрий номінує новостворене поняття про спеціальну ознаку, властивість чи якість певного явища чи процесу фінансової галузі. Новостворене термінологічне значення загальноновжаного прикметника розвивається внаслідок вживання його в іншому функціональному стилі, в межах якого прикметник набуває нового відтінку значення, яке згодом оформляється в новий термінологізований ЛСВ.

Таким чином, результат семантичного аналізу ад'єктивного термінологічного корпусу англійської фахової літератури з фінансової справи підтвердив задеклароване положення про те, що основним семантичним засобом термінологізації загальноновжваних прикметників в межах досліджуваної терміносистеми є розвиток власної семантичної структури.

На семантичному рівні термінологізація прикметника пов'язана із звуженням його значення. Потрапляючи під дію процесу термінологізації, колишні загальноновжані прикметники зазнають змін у своїй семантиці і у функціональному плані: якщо прикметник у загальноновжаній мові визначає якості та властивості предмета, конкретизуючи його, то у межах фінансової субмови термінологізований прикметник диференціює спеціальні властивості, класифікуючи денотати.

Плюралізм підходів до класифікації ад'єктивної термінологіки та гостра потреба у номінації нових явищ та процесів фінансової галузі відкривають широкі можливості для впорядкування та систематизації відповідних термінологічних підсистем української та англійської мов, зумовлюючи необхідність укладання двомовних термінологічних словників.

Відтак, аналіз фактологічного матеріалу дозволяє застосувати і до термінологізованої ад'єктивної лексики постулат вітчизняного термінознавства про те, що нове термінологічне значення – це факт мови, а не літературний троп, це значення, закріплене без тривалої еволюції, це лексико-семантичний варіант значення того слова, на основі якого воно сформулювалося; це значення вмотивоване загальноновжваним значенням і таке, що не порушує семантичної єдності слова [8, 201].

Література:

- Афанасьєва О. Н. Лексическая сочетаемость английских прилагательных, обозначающих большой размер (big, large, vast, enormous, immense, extensive, ample, expansive) в современном английском языке: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Афанасьєва Ольга Николаевна. – М., 2007. – 154 с.
- Босова Л. И. Исследование семантического поля beautiful : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Босова Людмила Игоревна. – Л., 1980. – 206 с.
- Буракова О. Б. Метафора як засіб термінотворення / О. Буракова. І. Байбакова // Тези VI Міжнар. наук. конф. » Проблеми української науково-технічної термінології». – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – С. 88–92.
- Бурдин С. Н. О терминологической лексике / С. Н. Бурдин // Научные доклады высшей школы. – 1978. – № 4. – С. 57–74.
- Головин Б. С. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Головин, Р. Кобрин. – М. : Высшая школа, 1987. – 104 с.
- Даниленко В. П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания / Валентина Петровна Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 248 с.
- Дуда О. І. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Дуда Олександра Ігорівна. – К., 2001. – 258 с.
- Панько Т. І. Українське термінознавство / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. Д. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
- Рибачок С. М. Термінологічна лексика як засіб когезії англійського економічного тексту: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Світлана Михайлівна Рибачок. – Запоріжжя, 2005. – 260 с.
- A. S. Harnby. Oxford Student's Dictionary of Current English. – Special edition for the USSR. – Moscow-Oxford : Oxford University, 1984. – 769 p.